

รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ ในจังหวัดบึงกาฬ
A MODERN BUDDHIST AGRICULTURAL DEVELOPMENT MODEL
IN BUENG KAN PROVINCE

¹พระธรรมากร ธนภทโท (ปู่แก้ว), ²สมเดช นามเกต, ³พระครูจิรธรรมธัช
และ ⁴อริย์ธัช เลิศรวมโชค

¹Phra Tanapat Tanaphatto (Pookaew), ²Somdet Namket,
³Phrakru Jiradhammathat, and ⁴Arithat Loesruamchok

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹6402105013@mcu.ac.th

Received: October 26, 2024; **Revised:** November 10, 2024; **Accepted:** December 29, 2024

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์การวิจัย 1. เพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ 2. เพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ 3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ พบว่า 1. รูปแบบเชิงอนุรักษ์และพัฒนา (1) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเกษตรเชิงพุทธใช้หลักการทางศีล 5 และศีล 8 เป็นพื้นฐานในการประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อสร้างการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยอินทรีย์ (2) วัฒนธรรมประเพณีแบบไทย ที่มีเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คือการพึ่งพาอาศัยแบ่งปันอาหารกันในสังคมเดียวกัน (3) ภูมิปัญญาไทย และท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้และอยู่กับธรรมชาติอย่างมี

¹ นิสิต, หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

³ รองศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์, ดร., สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตหนองคาย

ความสุข (4) อาชีพเกษตรกรรมของไทย คือการไม่ยึดติดกับสิ่งเดิม ให้เรียนรู้เพื่อสร้างสินค้าทางการเกษตรแบบใหม่ 2. รูปแบบเชิงพึ่งพาตนเอง (1) สร้างปัจจัย 4 ความต้องการขั้นพื้นฐานให้กับครอบครัว (2) การพึ่งพาปัจจัยการผลิต ในการทำเกษตรอินทรีย์ (3) การพึ่งธรรม องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีทั้งหลักธรรม ทฤษฎี หรือศาสตร์ต่าง ๆ การเกษตรทั้งแนวพุทธผสมกับทฤษฎีใหม่ในปัจจุบัน 3. รูปแบบเชิงเข้มแข็งของชุมชน (1) ปักแจบุคคลเข้มแข็ง เกษตรเชิงพุทธสามารถแก้ปัญหาบุคคลได้ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ทาง คือ หนี้สิน การมีรายได้เพิ่ม อาชีพที่มั่นคง มีความสุขในการทำ การเกษตร (2) องค์การเข้มแข็ง โดยการสร้างสินค้าที่มีคุณภาพ ผู้ผลิตมีการสร้างหลักธรรมประจำใจ

คำสำคัญ: รูปแบบการพัฒนา, เกษตรกรรมเชิงพุทธ, สมัยใหม่,

Abstract

Models of modern Buddhist agricultural development in Bueng Kan Province is qualitative research with the following objectives: 1.To study the development of modern Buddhist agriculture 2.To study the development of modern Buddhist agriculture in Bueng Kan Province 3. To propose models for the development of modern Buddhist agriculture in Bueng Kan Province were, found to be: 1. Conservation and development model (1) Conservation of the environment. Buddhist agriculture uses the principles of the 5 precepts and 8 precepts as the basis for occupation. To create interdependence between humans and the environment with organic matter (2) Thai traditional culture that has to do with traditional agriculture It is the dependence on sharing food in the same society. (3) Thai and local wisdom for learning. and live happily with nature (4) Thai agricultural occupation It's about not being attached to the same thing. To learn to create new agricultural products 2. Self-reliant model (1) creating 4 basic needs for the family (2) relying on production factors in organic farming (3) Relying on Dhamma, various knowledge that includes Dhamma principles, theories, or various sciences. Agriculture, both Buddhist principles mixed with current new theories. 3. Strong community model (1) Strong individuals. Buddhist agriculture can solve individual problems. It can be divided into 4 ways: debt, additional income A stable career Happy in farming (2) Strong organization By creating quality products The producer has created a moral principle.

Keywords: development model, Buddhist agriculture, modern,

บทนำ

ขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมหรือกลุ่มนักกิจกรรมชาวพุทธเพื่อสังคม ที่พยายามนำพระพุทธศาสนาเข้าไปมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาสังคม เช่น ปัญหาความไม่ยุติธรรมทางสังคม ปัญหาสิ่งแวดล้อม ปัญหาความรุนแรง ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาทางการเมือง (Damien Keown, 2003: 86) บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของเครือข่ายพุทธศาสนิกเพื่อสังคมนานาชาติ คือ การมุ่งพัฒนาแนวคิดเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมที่มีฐานอยู่บนความมีสติ ปัญญา และกรุณา รวมทั้งการตีความศีล 5 แนวใหม่เพื่อสามารถตอบปัญหาสังคมโลกใหม่ที่เต็มไปด้วยความสลับซับซ้อน (Phra Maha Somboon Wutthikaro, 2013: 352) ซึ่งจะเห็นว่า การนำหลักธรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ไปปรับใช้ในการจัดการปัญหาต่าง ๆ นั้นประสบความสำเร็จ และหาทางออกได้เป็นอย่างดี รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ เป็นการนำหลักพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเข้าไปจัดการปัญหาที่เกษตรกรที่ยังคงมีปัญหาอยู่ และมีพระสงฆ์ในประเทศไทยที่เป็นนักวิชาการสมัยใหม่ เช่น พระมหาวุฒิชัย วชิรเมธี (ว.วชิรเมธี) ซึ่งมีแนวคิดก้าวหน้า ได้นำหลักธรรมะเข้าไปประยุกต์สอนชาวบ้านผ่านเกษตรกรรม ได้อย่างดียิ่งได้ก่อตั้งโรงเรียนชาวนา มหาวิทยาลัยพุทธเศรษฐศาสตร์ เพื่อสอนชาวนาให้รู้จักวิถีทำ เกษตรเชิงพุทธ โดยอธิบายหลักธรรมเข้ากับหลักเศรษฐศาสตร์ว่า พุทธเศรษฐศาสตร์ในที่นี้ หมายถึง การทำมาหากิน ตามแนวพุทธ ยึดหลักตนเป็นที่พึ่งแห่งตน ทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม การปลูกผัก เกษตรอินทรีย์ ก็เพราะจะทำให้คนทำปลอดจากสารเคมี และผู้บริโภคก็ปลอดภัย แล้วที่หยิบมาทำก็เพราะมีคำสอนของพระพุทธเจ้าเรื่องสัมมาอาชีวะ แต่คำสอนของพระองค์ไม่ได้มีการหยิบขึ้นมาที่คนเราทำมาหากินไม่ขึ้น เพราะทำไม่ถูก หรือคอร์รัปชัน ไม่ได้เป็นการทำมาหากินที่อยู่บนหลักการ ทำมาหา "ธรรม" ซึ่งจะทำให้คนเราประสบความสำเร็จทั้งทางโลก และทางธรรม (Amarin, 2023) จะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์จึงทรงสอนธรรมะผ่านการสนทนาเกี่ยวกับอาชีวะได้เป็นอย่างดี พระสงฆ์ในยุคต่อมา ก็ได้ประยุกต์หลักวิธีการสอนธรรมให้เข้ากับวิถีชีวิตของประชาชนได้ ในประเทศไทยเรา ประชากรส่วนใหญ่มีอาชีพเกษตรกรรม พระสงฆ์ในอดีต ก็ใช้หลักวิธีการเผยแผ่ธรรมเข้าไปโยงเข้ากับเกษตรกรรม จะเห็นได้จากประเพณีไทยอีสาน ฮีต 12 คอง 14 (Noppadon Phrohmani, 2010: 3) ที่นำเอาหลักความเชื่อเรื่องกรรม ทาน ศีล ภาวนา เข้าไปรวมไว้ให้ถือปฏิบัติในแต่ละเดือน ทำให้คนไทยมีลักษณะอุปนิสัยเป็นคนใจดี ชอบให้ทาน เชื่อในเรื่องกรรมเป็นพื้นฐานดำเนินชีวิต ปัญหาสังคมจึงไม่มาก ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนจากยุคเกษตรกรรมไปสู่ยุคอุตสาหกรรม เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ เกิดปัญหาสังคมซับซ้อนประชาชนส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่เปลี่ยนเป็นการเกษตรเพื่อพาณิชย์ ซึ่งมีต้นทุนสูงจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ของสังคม

ที่เกี่ยวข้องกับ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นการเกษตรที่ทำลายสิ่งแวดล้อม และไม่สามารถพึ่งพาตนเองได้ จึงเกิดแนวคิดเรื่องการทำเกษตรพอเพียง หรือเกษตรกรรมเชิงพุทธขึ้นมา เช่น ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เป็นต้น (Sin Panphinit, 2000: 2)

จากความเป็นมาความสำคัญข้างต้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ เพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ และเพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ แล้วทำการวิเคราะห์ข้อมูล เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ ในการที่จะมีแบบแผนของการพัฒนาเกษตรกรรมสมัยใหม่ในการพัฒนาคุณภาพของประชาชนให้ดีขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ
3. เพื่อเสนอรูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัย รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ มีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร และการลงพื้นที่ภาคสนาม เพื่อสัมภาษณ์ แล้วนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์ในการวิเคราะห์ข้อมูล ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2. กลุ่มเป้าหมาย/ผู้ให้ข้อมูลหลัก ประกอบด้วย 1. พระสงฆ์ผู้สอนการทำเกษตร ผู้วิจัยได้กำหนดคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้ (1) เป็นพระภิกษุที่มีความรู้ด้านธรรมะและมีความสามารถเผยแพร่คำสอนเกี่ยวกับเกษตรกรรมเป็นอย่างดี (2) เป็นพระภิกษุที่มีชื่อเสียงระดับจังหวัดหรือระดับประเทศ และเป็นที่ยอมรับของสังคม (3) เป็นพระภิกษุที่นำหลักธรรมไปบูรณาการการสอนผ่านเกษตรกรรมเชิงพุทธ 2. เกษตรกรผู้รับแนวปฏิบัติ จะกำหนดคุณสมบัติ ดังนี้ (1) ทำอาชีพเกษตรกรรม เกี่ยวกับการปลูกพืช (2) เป็นกลุ่มเกษตรกรที่ได้รับรางวัล ในระยะเวลา 3 ปีที่ผ่านมา (3) เป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความสามารถด้านการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบ

3. ขอบเขตด้านเนื้อหา มุ่งศึกษารูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ แบบสนทนากลุ่ม ซึ่งมีการสร้างเครื่องมือการวิจัยตามแบบของมหาวิทยาลัย โดยผ่านที่ปรึกษา ผู้ทรงคุณวุฒิทั้ง 5 ท่าน แล้วปรับปรุงแบบก่อนนำแบบสัมภาษณ์ในการเก็บข้อมูลพื้นที่ภาคสนามจริง

5. การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย 1. การวิเคราะห์ข้อมูลด้านเอกสาร จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2. การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม จากแบบสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่ม เพื่อตอบคำถาม วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

การวิจัย รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ มีผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่

การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ คือ แนวคิดเกษตรกรรมเชิงพุทธ เป็นคำศัพท์วิชาการสมัยใหม่ที่ถูกใช้เพื่ออธิบายความหมายการทำเกษตรโดยใช้หลักการ แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ซึ่งในสมัยพุทธกาลไม่มีการเกษตรเชิงพุทธการทำเกษตรมีมาก่อนครั้งพุทธกาลและมีความสำคัญอย่างมาก มาจากคำว่า กลี - กम्म แปลว่าการไถนา โดยใจความหมายถึงการเพาะปลูกพืช ได้แก่ การทำนา การทำไร่ เป็นต้น ในอินเดียมีระบบวรรณะ แบ่งชนชั้นออกตามหน้าที่การงาน กลีกรรมจึงเป็นงานของชนชั้นสูง วรรณะกษัตริย์และพราหมณ์ ก็มีอาชีพทำนา อาชีพเกษตรกรรมจึงเป็นอาชีพพื้นฐานที่สุจริตซึ่งสังคมยอมรับ เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปเทศนาสอนประชาชนก็มักจะอธิบายธรรมะมีความหมายลึกซึ้งโดยเปรียบเทียบกับการทำงาน ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจได้ชัด เช่น เขตตสูตร กลีภาทวาชสูตร ธนียสูตร พหุติสูตรเสด็จไปสนทนากับชวานาสอนชวานา ในลักษณะอุปมาเปรียบเทียบให้เข้าใจธรรมจนได้บรรลุธรรม ดังนั้นพระพุทธองค์ทรงใช้การทำงานเป็นเครื่องมืออธิบายธรรมเพื่อโปรดชาวเกษตรกรซึ่งเป็นชนส่วนใหญ่ให้เข้าถึงธรรมได้ หลักระบวนต่าง ๆ ถูกสอดแทรกไว้ในเนื้อหาซึ่งเป็นการสอนที่มีประสิทธิภาพเพราะพูดจากสิ่งที่เขาเข้าใจได้ง่ายกว่า

แนวคิดเกษตรกรรมเชิงพุทธ จึงหมายถึง การนำเอาหลักธรรม หลักแนวคิดต่างๆ ทั้งในเรื่องเกษตรโดยตรงที่พระพุทธเจ้าตรัสสอน และที่ไม่เกี่ยวกับเกษตรโดยตรงแต่มีเนื้อหาสาระที่ควรนำมาประยุกต์เข้ากับการทำเกษตรเพื่อให้เกิดเป็นการเกษตรที่ดีงาม เช่น หลักศีลนำมาใช้ในเรื่อง

การไม่เบียดเบียน หลักความสันโดชนนำมาใช้ในเรื่องความพออยู่พอเพียงไม่ตกเป็นทาสของกิเลส หลักความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์อดทน นำมาสร้างความเข้มแข็งทัศนคติที่ดีต่อการทำงาน หลักทฤษฎีธัมมิกัตถประโยชน์นำมาเป็นกรอบในการทำเกษตรกรรมและดำเนินชีวิต หลักพรหมวิหาร นำมาใช้เพื่อปรับทัศนคติในการทำเกษตรแบบอินทรีย์ให้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้บริโภคและรักษา สภาพแวดล้อมธรรมชาติ หลักสัมมาอาชีวะนำมาเป็นกรอบการทำอาชีพให้สุจริตมีคุณค่า หลักอิทธิบาทส่งเสริมให้เกษตรกรเกิดพลังความขยันหมั่นมานะ หลักไตรสิกขานำมาเป็นกรอบในการดำเนินทำ อาชีพให้ไปสู่ความพ้นทุกข์

แนวคิดเกษตรตามหลักวิทยาการสมัยใหม่ เป็นหลักเกษตรทฤษฎีใหม่ที่มีใช้อยู่ในปัจจุบัน เป็นการทำการเกษตรมุ่งให้ผลผลิตมาก เพื่อการพาณิชย์ ซึ่งเมื่อนำมาเป็นข้อมูลเปรียบเทียบกับเกษตรเชิงพุทธแล้ว การทำการเกษตรตามวิทยาการสมัยใหม่ก่อให้เกิดผลเสียให้กับเกษตรกร เศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมมากกว่า เพราะมุ่งให้ได้ผลผลิตในขณะที่เกษตรกรมีปัญหาหนี้สินจนละทิ้งอาชีพ เกษตรกรรมไปทำอาชีพอย่างอื่นแทน

2. การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ

การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ เป็นการศึกษากลุ่มที่รวมกันเป็น องค์กรทางธรรมโดยใช้หลักสัจจะป็นเงื่อนไข ให้ทุกคนมีความจริงใจต่อกัน ในการขยันทำมาหากิน เน้นการออมทรัพย์ไว้เพื่อความมั่นคง และเพื่อสมาชิกได้กู้ยืมในคราวจำเป็นในอัตราที่ถูก สมาชิกมี จำนวนมาก ส่วนมากเป็นชาวเกษตรกรซึ่งมีปัญหานี้สิน การสอนธรรมของพระสงฆ์ในพื้นที่จังหวัด บึงกาฬ ที่มีการใช้พื้นที่ของทางวัดในการทำสวนเกษตร ปลูกไม้ ปลูกพืชเศรษฐกิจอื่น ๆ ที่เป็น ตัวอย่างในการแบ่งปัน พันธุ์ไม้ ได้สอนธรรมะแทรกเข้าไปในวิถีชีวิตประชาชนในพื้นที่จังหวัดบึง กาฬ ทั้งอาชีพ กิจกรรมที่เข้าร่วมกันในรูปแบบองค์กร เพื่อสร้างกลุ่มกัลยาณมิตรในแต่ละพื้นที่ทาง เศรษฐกิจของจังหวัดบึงกาฬ ขึ้นมาช่วยเหลือพึ่งพากัน เกษตรกรรมปัจจุบันหันมาใช้แบบอินทรีย์ ส่วนมาก เพื่อลดต้นทุนการผลิต ผลที่ได้จากการสอนธรรมผ่านกิจกรรมทำให้สมาชิกมีความซื่อสัตย์ ต่อกันในองค์กร ลดละเลิกอบายมุขได้ มีศีล 5 มีความขยัน ประหยัด ซื่อสัตย์ อดทน ซื่อสัตย์ มีผู้นำที่ เสียสละ มีประสบการณ์ วิธีการบริหารจัดการอย่างเป็นระบบมีประสิทธิภาพ มีสมาชิกจำนวนมากมี ทักษะในการทำบัญชี มีเงินในระบบจำนวนมาก เพื่อที่จะเป็นกลุ่มรัฐวิสาหกิจชุมชนในการเรียนรู้การ เกษตรกรรมสมัยใหม่ ที่มีการใช้ภูมิปัญญาในการผลิต ปุ๋ยอินทรีย์ หรือสิ่งต่าง ๆ เพื่อลดต้นทุนการ ผลิตทางการเกษตร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ ในการทุนแรง ทดเวลา หรือหาความรู้ใหม่ๆ จากพื้นที่ อื่นทั้งในประเทศและต่างประเทศในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรในจังหวัดบึงกาฬ ส่วนสิ่งที่ ต้องพัฒนา คือ ระบบการทำเกษตรที่ไม่แน่นอนยังหาแนวทางชัดเจนไม่ได้ ขึ้นอยู่กับความเห็นของ ประชาชนที่ไม่มีความรู้ความเข้าใจ และไม่ยอมที่จะเรียนรู้สิ่งใหม่ ในแต่ละพื้นที่ว่าควรทำแบบ

โตบ้าง แต่ส่วนมากหันมาสนใจด้านเกษตรอินทรีย์ เพราะช่วยลดต้นทุนเรื่องปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลง ยากำจัดศัตรูพืชได้อีกอย่างหนึ่งที่เป็นจุดที่ควรพัฒนา คือ การไม่มีองค์กรที่มีผู้เชี่ยวชาญมาให้คำแนะนำและช่วยเหลืออย่างจริงจังอย่างเป็นรูปธรรม ในพื้นที่จังหวัดบึงกาฬก็จะใช้กระบวนการแบบประชาธิปไตย ฟังพากันเองเป็นหลัก ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาต่อยอดอย่างเป็นระบบเท่าที่ควร พุทธเกษตรหรือเกษตรเชิงพุทธสมัยใหม่ ของจังหวัดบึงกาฬจึงมีความหมายถึงการทำเกษตรที่ไม่ใช้สารเคมี อันเป็นการเบียดเบียนสิ่งมีชีวิต และสิ่งแวดล้อม โดยนำแนวคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่ พระสงฆ์ในพื้นที่มาสอน หลักธรรมที่สำคัญ คือ การมีคุณธรรม มีสัจจะต่อกัน การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การสร้างความสามัคคี เพื่อที่จะสร้างกลุ่มทางการเกษตรแต่ละกลุ่มเพื่อความ เป็นหนึ่งเดียวของจังหวัดบึงกาฬ

3. รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ

รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ เป็นรูปแบบเกษตรกรรมที่ยืนอยู่บนฐานแนวคิดฟังของตนเอง แก้ปัญหาเรื่องหนี้สิน สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชน บูรณาการเข้ากับศาสตร์สมัยใหม่ ทั้งในเรื่องของการบริหารที่ทันสมัย การจัดการองค์กร การใช้เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพหลักการ คือ ไม่เบียดเบียนสิ่งแวดล้อม สรรพชีวิต วิธีการเป็น การเกษตรที่เป็นสัมมาอาชีวะ ผู้ทำยืนอยู่บนฐานของศีลธรรมอย่างมั่นคง มีจุดมุ่งหมายดำเนินไปสู่ ความพ้นทุกข์ดับทุกข์ คือความพอเพียง

รูปแบบพุทธเกษตรโดยใช้หลักเกษตรเชิงพุทธ เป็นมรรควิถี ในการแก้ปัญหาทุกข์ ซึ่งผู้วิจัย ได้สรุปรวมปัญหาของเกษตรกร คือความทุกข์ใน 3 ระดับ ที่เกิดจากอกุศลกรรมเก่า และอวิชชา ได้แก่ ระดับที่หนึ่ง ความยากจน หนี้สิน ระดับที่สองความมีทรัพย์แต่ไม่พอใช้ ระดับที่สามไม่มีความสุข เพราะมีมากแต่ไม่รู้จักพอ ทั้งสามระดับนี้สามารถเปลี่ยนแปลงด้วยพุทธเกษตรที่สร้าง อุปนิสัยใหม่ให้เกิดมี ความขยันหมั่นเพียร อดทน มีศีล คบกัลยาณมิตร ดูแลสมาชิกในสังคม จะพบ ทางออกความดับทุกข์ มีความสุข เข้มแข็ง การสร้างรูปแบบพุทธเกษตรในจังหวัดบึงกาฬ ผู้วิจัยได้ สร้างเป็น 4 รูปแบบ โดยรูปแบบแรกเป็นการสรุปรวมเกษตรเชิงพุทธ ในพื้นที่จังหวัดบึงกาฬ มา บูรณาการเป็นรูปแบบพุทธเกษตรแบบใหม่

รูปแบบพุทธเกษตร ระดับที่ 1 มุ่งแก้ปัญหาทุกข์ ที่รุนแรงอันเกิดจากความยากจน ให้กับ ประชาชนระดับล่างที่มีอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก มุ่งปรับเปลี่ยนอุปนิสัย การคิดที่มีเหตุผลก่อนที่ จะประกอบการเกษตรเพื่อที่จะไม่เป็นการสร้างหนี้สินที่ส่วนมากประชาชนจะกู้เงินทั้งในระบบและ นอกกระบบเพื่อมาทำการเกษตร โดยที่ขาดความมีเหตุผล เช่น ค่าแรงขั้นต่ำ การลงทุนต่อไร ระยะเวลา ค่าบำรุงรักษา เป็นต้น เพราะส่วนมากจะทำโดยที่ไม่คิดหาเหตุผลอะไรทำไปตามปุ่ ยา สมัยก่อนเท่านั้นจึงเกิดปัญหาความยากจนที่เป็นพฤติกรรมที่จะทำให้ยากจนต่อไปไม่จบสิ้น การ

จัดการปัญหาด้วยชุดคำสอนพุทธเกษตรพื้นฐาน ต้องมีเหตุผล เช่น จะผิอะไร จะขายให้ใคร คຸ່ມคຸ່ມค่า ต่อค่าแรงหรือไม่ มีความสุขในการดำเนินชีวิตหรือไม่ และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นโดยภาพรวมของ ครอบครัว

รูปแบบพุทธเกษตร ระดับที่ 2 มุ่งแก้ปัญหาให้กับชนชั้นกลาง ที่มีฐานะแต่ไม่พบความสุข การใช้พุทธเกษตร เข้าไปแก้ปัญหาทุกซ่ที่เกิดจากความโลภ เพราะดินรนแสวงหาผิทาง โดยที่ไม่ เข้าใจว่าอะไรคือสิ่งที่เป็นความยาก อะไรคือสิ่งจำเป็น การติดคานิยมผิๆ ทำให้เกิดการบริโภค สิ่งของวัตถุนิยมเพื่อหาความสุขภายนอก จนทำให้การใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมีปัญหาคือการหา ความสุขที่แท้จริงไม่พบ ไม่เกิดความพอเพียงในการดำเนินชีวิต การจัดการปัญหาคือปรับเปลี่ยนให้ คบหากัลยาณมิตร รักษาศีลเพื่อให้ชีวิตมั่นคง เรียนรู้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเพื่อนำมาบูรณา การกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่น หมั้นเจริญภาวนา เน้นการเจริญสมาธิ คຸ່มภาวนาทุกแห่ง แม้แต่ขณะทำงาน ก็ให้ภาวนา “พุทธัง สาระถณัง คัจฉามิ” เพื่อเป็นพุทธานุสสติ จิตใจจะมีความสุข กับการทำงาน เป็นต้น เพื่อที่จะมีความเข้าใจในตัวเอง เข้าใจสังคม รู้ว่าอะไรคือ สิ่งจำเป็นต่อการ ดำเนินชีวิตประจำวันของตนเองและครอบครัว และรู้ว่าอะไรคือความยาก

รูปแบบพุทธเกษตร ระดับที่ 3 มุ่งแก้ปัญหาความทุกข์ให้กับชนชั้นสูง ผู้นำสังคม เศรษฐี คฤหบดี นักปราชญ์ ผู้มีชื่อเสียงต่าง ๆ ที่ร่ำรวยเงินทอง ชื่อเสียง แต่ยังคงหาความสุขในการดำเนิน ชีวิตไม่ได้ ไม่มีความพอใจในสิ่งที่ตนมี มีการดินรนเพื่อให้ดี ให้ร่ำรวยมากกว่าเดิม จนกลายเป็นคนที่มี ความโลภ เห็นแก่ตัว หาความสุขที่แท้จริงไม่ได้ ซึ่งการจัดการปัญหาคือ การศึกษาเรียนรู้หลักคำ สอนทางพระพุทธศาสนา เรื่องสมาธิภาวนา และ วิปัสสนาภาวนา บนฐานของศีล 5 และศีล 8 เพื่อ ค้นหาความสุขทางโลก ความสุขทางธรรม สร้างความสมดุลในชีวิต รู้จักการให้การแบ่งปันที่จริงใจ

อภิปรายผล

การวิจัย รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ มีประเด็นที่ น่าสนใจอภิปรายผลได้ดังนี้

1. การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ พบว่า เกษตรกรรมเชิงพุทธ มีหลักธรรม เรื่องศีล กำกับอยู่ด้วย เป็นสังคมที่พึ่งพาอาศัยกันระหว่างคน สัตว์ และสภาพแวดล้อมที่เอื้ออำนวย ต่อการทำเกษตรกรรม โดยมีหลักพุทธธรรม เพื่อเกษตรกรรมคือ สปัริสธรรม 7 ฏิฐธัมม มีกัตถสัง วัตตนิกรธรรม 4 โภควิภาค 4 เป็นต้น การเกษตรกรรมสมัยใหม่ ได้ให้ความสำคัญต่อมิติต่าง ๆ ใน สังคมอย่างสมดุลกัน ได้แก่ มิติด้านเศรษฐกิจ และสังคม มิติด้านการอนุรักษ์ และการจัดการ ทรัพยากร มิติการส่งเสริม บทบาทของกลุ่ม และการส่งเสริมการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยมีแนวคิด

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวคิด ทฤษฎีการพัฒนาชุมชนเกษตรกรรมที่ยั่งยืน ปัจจุบันมีแนวคิด โคนง หนอง นา โมเดล และสมาร์ฟาร์ม หรือ เกษตรอัจฉริยะ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phra Thep Rattana Muni (Saipong Anompay) (2016: 2) ได้ศึกษาวิจัยในหัวข้อ “การเกษตรแนว พุทธ เพื่อแก้ปัญหาเศรษฐกิจชุมชน” ผลการศึกษาพบว่า เกษตรแนวพุทธเป็นการเกษตรที่ถือเอาแม่แบบ หลักมัชฌิมาปฏิปทา หรือหลักความเป็นสายกลางในการทำงาน ไม่เบียดเบียนทั้งตนและผู้อื่น ดำเนินกิจกรรมด้วยหลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ คือ ประโยชน์ในปัจจุบันที่ควรให้สัทธิไถ่เอามาปฏิบัติในการทำงาน คือ มีความพอกเพียร ขยัน ไม่เกียจคร้าน รู้จักรักษาและปกป้องดูแลกิจการที่ตน ดำเนินการอยู่ให้ปลอดภัย หรือมีภูมิคุ้มกันที่ดี ผู้แนะนำที่ดี และรู้จักใช้จ่ายทรัพย์ในการดำเนินชีวิต อย่างเหมาะสม

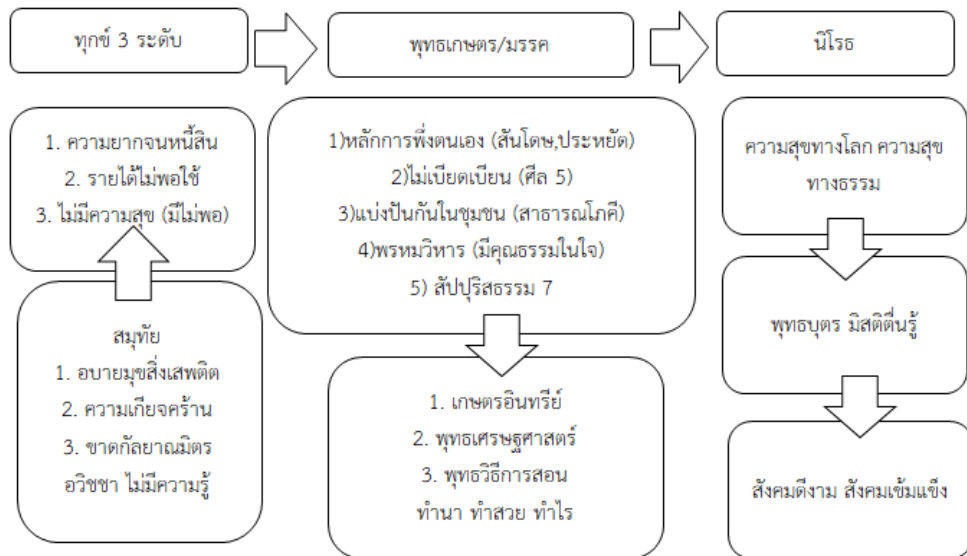
2. การพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ พบว่า การทำเกษตรให้ ชาวบ้านมาเรียนรู้จากผู้เชี่ยวชาญที่มาถ่ายทอด ในเรื่อง 3 อย่าง คือ เศรษฐกิจ ธรรมะ และพุทธ เศรษฐศาสตร์ ซึ่งในเนื้อหาสาระ มี 4 เรื่อง คือ พุทธธรรม พุทธเกษตร พุทธเศรษฐศาสตร์ และพุทธ วัฒนธรรม การทำเกษตรกรรมต้องเรียนรู้จักอินทรีย์ 10 อย่างเพื่อเป็นพุทธเกษตรอินทรีย์อย่าง สมบูรณ์ คือ 1. คนอินทรีย์ 2. เกษตรอินทรีย์ 3. ผลผลิตอินทรีย์ 4. อาหารอินทรีย์ 5. สุขภาพ อินทรีย์ 6. สิ่งแวดล้อมอินทรีย์ 7. ชุมชนอินทรีย์ 8. เศรษฐกิจอินทรีย์ 9. ความสุขอินทรีย์ 10. ประเทศอินทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phrakru Yanpreecha (Noppadon Tapasilo) (2565: 2) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักทฤษฎีธัมมิกัตถะ ประโยชน์ 4 ในการพัฒนา เศรษฐกิจชุมชนของอำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย” ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดหลักทฤษฎีธัม มิกัตถะประโยชน์ 4 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นหลักธรรมในพุทธศาสนา คือ ประโยชน์ใน ปัจจุบัน 4 อย่าง บ้างเรียกว่า หัวใจเศรษฐกิจ “อุ อา กะ สะ” อาจเรียกสั้น ๆ ว่า ทฤษฎีธัมมิกัตถะ 4 หมายถึง ธรรมที่เป็นไปเพื่อประโยชน์ในปัจจุบัน หลักธรรมอันอำนวยประโยชน์สุขขั้นต้น เพื่อ ประโยชน์สุขสามัญที่มองเห็นกันในชาตินี้ ที่คนทั่วไปปรารถนา มี ทรัพย์ ยศ เกียรติ ไม้ตรี เป็นต้น อันจะสำเร็จด้วยธรรม 4 ประการ คือ 1) อุฏฐานสัมปทา ถึงพร้อมด้วยความหมั่น เช่น ขยันหมั่นเพียร เลี้ยงชีพด้วยการหมั่นประกอบภาระงาน เป็นผู้ขยันไม่เกียจคร้านในการทำงานนั้น ประกอบด้วยปัญญาเครื่องสอดส่อง ที่เป็นอุปายให้การงานนั้นประสบความสำเร็จ 2) อารักข สัมปทา ถึงพร้อมด้วยการรักษาโภคทรัพย์ และเขารักษาคุ้มครองโภคทรัพย์เหล่านั้นไว้ได้พร้อมมูล ไม่ให้ถูกลัก หรือทำลายไปโดยภัยต่าง ๆ 3) กัลยาณมิตร คบคนดี ไม่คบคนชั่ว อยู่อาศัยในบ้านหรือนิคมใด ย่อมดำรงตน เจริญ สนทนากับบุคคลในบ้านหรือนิคมนั้น ซึ่งเป็นผู้มีสมาจารบริสุทธิ์ ผู้ถึงพร้อมด้วยศรัทธา ศีล จาคะ ปัญญา และ 4) สมชีวิตา อยู่อย่างพอเพียง รู้ทางเจริญทรัพย์และทาง

เสื่อมแห่งโภคทรัพย์ แล้วเลี้ยงชีพพอเหมาะ ไม่ให้สุรุ่ยสุร่ายฟุ่มเฟือยนัก ไม่ให้ผิดเคืองนัก ด้วยคิดว่า รายได้ของเราจักต้องเหนือรายจ่าย และรายจ่ายของเราจักต้องไม่เหนือรายได้

3. รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ในจังหวัดบึงกาฬ พบว่า 1. รูปแบบเชิงอนุรักษ์และพัฒนา (1) อนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเกษตรเชิงพุทธใช้หลักการทางศีล 5 และศีล 8 เป็นพื้นฐานในการประกอบสัมมาอาชีพ เพื่อสร้างการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ด้วยอินทรีย์ (2) วัฒนธรรมประเพณีแบบไทย ที่มีเกี่ยวกับเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม คือ การพึ่งพาอาศัยแบ่งปันอาหารกันในสังคมเดียวกัน (3) ภูมิปัญญาไทย และท้องถิ่นเพื่อการเรียนรู้ และอยู่กับธรรมชาติอย่างมีความสุข (4) อาชีพเกษตรกรรมของไทย คือการไม่ยึดติดกับสิ่งเดิม ให้เรียนรู้เพื่อสร้างสินค้าทางการเกษตรแบบใหม่ 2. รูปแบบเชิงพึ่งพาตนเอง (1) สร้างปัจจัย 4 ความต้องการขั้นพื้นฐานให้ครบครัน (2) การพึ่งพาปัจจัยการผลิต ในการทำเกษตรอินทรีย์ (3) การพึ่งธรรมชาติ องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีทั้งหลักธรรม ทฤษฎี หรือศาสตร์ต่าง ๆ การเกษตรทั้งแนวพุทธผสมกับทฤษฎีใหม่ในปัจจุบัน 3. รูปแบบเชิงเข้มแข็งของชุมชน (1) ปัจเจกบุคคลเข้มแข็ง เกษตรเชิงพุทธสามารถแก้ปัญหาบุคคลได้ โดยสามารถจำแนกออกเป็น 4 ทาง คือ หนี้สิน การมีรายได้เพิ่ม อาชีพที่มั่นคง มีความสุขในการทำเกษตร (2) องค์กรเข้มแข็ง โดยการสร้างสินค้าที่มีคุณภาพ ผู้ผลิตมีการสร้างหลักธรรมประจำใจ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Phra Khamron Atiphatttho (Thong Noi) (2019: 2) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกร ผู้ปลูกข้าตามหลักกสิกรรมธรรมชาติในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อยอำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร” ผลการวิจัยพบว่า แนวทางการบริหารจัดการเชิงเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชนของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกข้าตามหลักกสิกรรมธรรมชาติในเขตเทศบาลตำบลทุ่งน้อย อำเภอโพทะเล จังหวัดพิจิตร ควรดำเนินการ ดังนี้ 1) ด้านการรับรู้มุมมองที่เหมือนกันควรมีการ ร่วมพูดคุย ประสานงาน กำหนดราคา และการ ป้องกันโรคระบาด 2) ด้านสร้างความคิดร่วมกันควรมีจัดทำข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลผลิต บันทึกข้อมูลการผลิต ต้นทุน เพื่อนำไปสู่การแก้ไขปัญหา 3) ด้านรับผลประโยชน์ร่วมกันควรมีการส่งเสริมให้ผู้ปลูกข้าได้มีสิทธิแสดงความคิดเห็น มีการจัดทำกฎระเบียบ แปรรูป และขอให้ภาครัฐเข้ามาส่งเสริม 4) ด้านการมีส่วนร่วมในเครือข่ายควรมีโอกาสในการเลือกผู้นำกลุ่ม ร่วมกำหนดกฎระเบียบ และร่วมคัดเลือกคณะกรรมการบริหาร 5) ด้านมีความสามัคคีกันเครือข่าย ควรมีการเคารพซึ่งกันและกัน นอบน้อมให้เกียรติกัน แนะนำวิธีการแก้ไขปัญหา 6) ด้านการพึ่งพากัน ในการรักษาระบบนิเวศน์ มีการกำหนดเป้าหมาย จัดหาตลาด และรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และ 7) ด้านการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กันในเครือข่าย ควรมีการแก้ไขปัญหา ร่วมกัน ให้ภาครัฐเข้ามาแนะนำหาแนวทางใหม่ ๆ และควรมีการแชร์ประสบการณ์ดี ๆ หรือใหม่ ๆ ให้แก่กันและกัน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

การวิจัยเรื่อง "รูปแบบการพัฒนาเกษตรกรรมเชิงพุทธสมัยใหม่ ในจังหวัดบึงกาฬ" เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการที่ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

เอกสารอ้างอิง

Amarin. (2023). *Mahawichalai Buddhist Economics and sustainability according to Buddhism (Mr. W. Vajiramedhi)*, [online]. Source <http://www.thaipost.net/sunday/100313/70678> [2 July 2023].

Damien Keown. (2003). *A Dictionary of Buddhism*. New York: Oxford University Press.

Jirayu Isarangkun Na Ayutthaya. (2011). *Development concepts and developmental work of His Majesty the King*. Bangkok: Published by the Sufficiency Economy Study Center. National Institute of Development Administration.

Noppadon Phrohamani. (2010). *Changes in the lifestyle of Chamsom villagers, Kabinburi Subdistrict, Kabinburi District. Prachinburi Province: A case study of the Heat 12 Kong 14 tradition*. Master of Political Science thesis.

- Department of Political Science. Graduate School: Burapha University.
- Phra Khamron Atiphattho (Thong Noi). (2019). *Community economic network management of farmer groups. Galangal growers following the principles of Aparihaniyadhamma in Thung Noi Subdistrict Municipality, Pho Thale District, Phichit Province*. Master of Public Administration Thesis. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phra Maha Samran Sumetho (Manorat). (2022). *Large-scale Buddhist organic rice farming. In Mueang Chan District Pho Si Suwan District, Rasi Salai District, Sisaket Province*. Doctor of Philosophy Thesis Department of Buddhism. Graduate School: Mahachula longkornrajavidyalaya University.
- Phra Maha Somboon Wutthikaro. (2013). Buddhism for society: a new paradigm regarding the five precepts. Education and global citizenship, Buddhist perspectives. Periscope Graduate Studies. Year 9, Special Issue 2013. Special edition on the occasion of celebrating Visakha Bucha Day, an important international day in the world. Pages 352-378.
- Phra Phrom Kunaporn (P.A. Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhism, Pramuanndhamma edition*. 19th edition. Bangkok: S.R. Printing Mass Products Company Limited.
- Phra Thep Rattanamuni (Saipong Anompayo). (2016). *Buddhist agriculture to solve community economic problems*. Doctor of Philosophy Thesis Department of Buddhism. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Phrakru Yanpreecha (Noppadon Tapasilo). (2022). *Application of the principles of Thitthammakattha 4 benefits in the development of the community economy of Sri Chiang Mai District. Nong Khai Province*. Master of Buddhist Studies Thesis Department of Buddhism. Graduate School: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- Sin Panphinij. (2000). *On strategies for promoting agriculture according to the philosophy of sufficiency economy for small farmers. Sub-region of western Thailand*. Research report. Nonthaburi: Sukhothai Thammathirat Open University.